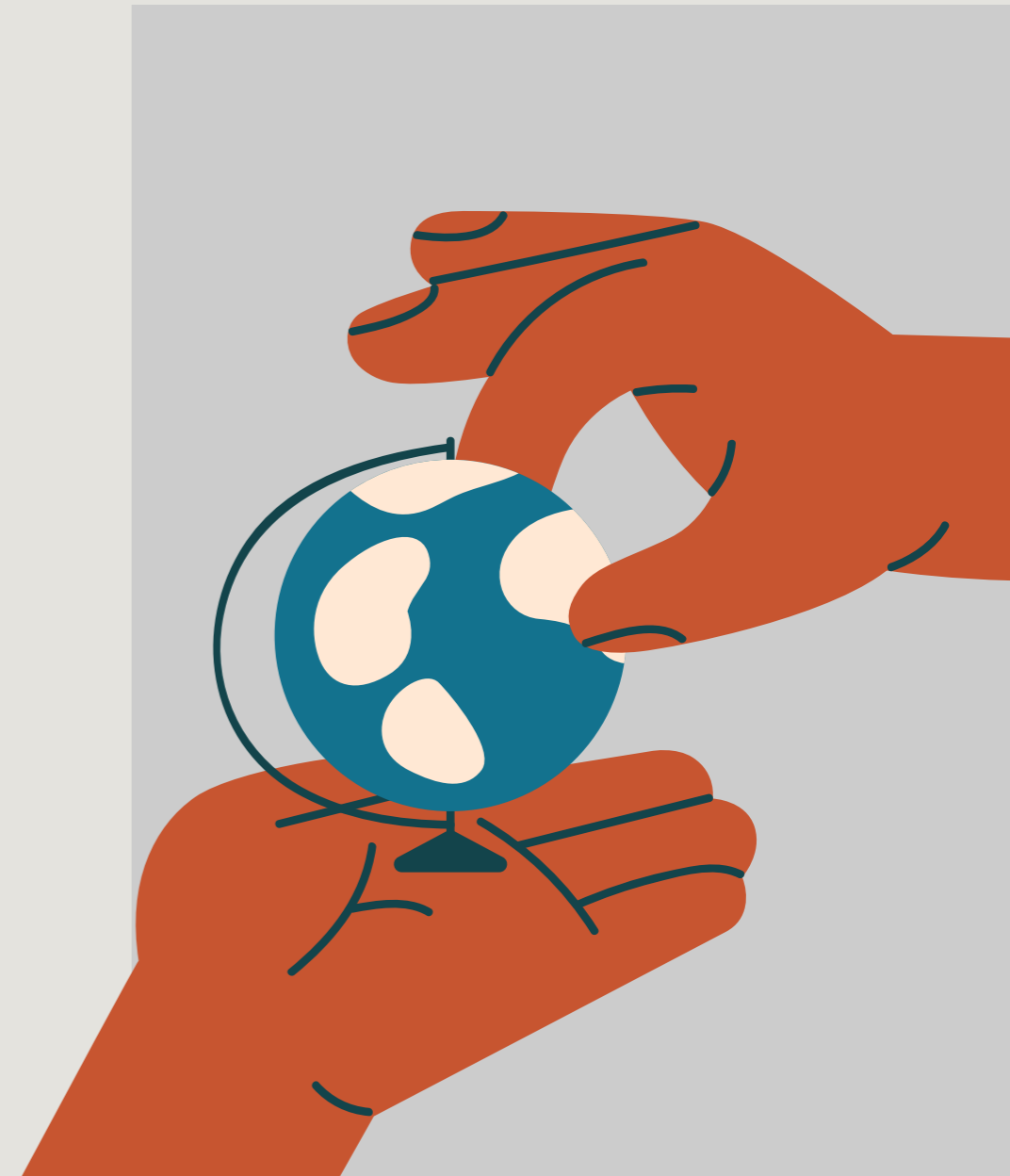

MENNINGARLEG FJÖLBREYTNÍ

HNATTRÆN BORGARAVITUND

Stundum er talað um að heimurinn sem við búum í sé að verða sífellt minni eða samtengdari, en hvað þýðir það? Varla hefur hann minnkað að flatarmáli? Tæknin tengir okkur við aðra hluta heimsins og gerir okkur auðveldara að fylgjast með fréttum og viðburðum utan úr heimi. En tæknin er ekki það eina sem tengir okkur saman. Við tengjumst líka í gegnum samfélög, náttúru og sameiginlegt efnahagskerfi. Þetta þýðir að flestar þær breytingar sem eiga sér stað í heiminum snerta okkur öll sem búum í honum en þó með misjöfnum hætti. Út frá slíkum hugleiðingum kom fram hugtakið hnattræn borgaravitund en árið 2012 lagði þáverandi aðalritari Sameinuðu þjóðanna það hugtak til sem eitt af aðalmarkmiðum menntunar til viðbótar við jafnt aðgengi að menntun og gæði menntunar. Með þessu skrefi vildi hann leggja áherslu á að menntun ætti, umfram allt, að styðja við ungt fólk til þess að tengjast heiminum og uppgötva leiðir til að gera hann að betri stað.

„Ein leið til að líta á hnattræna borgaravitund felst í því að leggja áherslu á að við lærum að koma auga á það sem tengir okkur saman þvert á lönd og landamæri. Að við séum meðvituð um að fólk er hvert öðru háð í félagslegu, menningarlegu, efnahagslegu og pólitísku tilliti og að hið staðbundna, þjóðlega og alþjóðlega sé samtvinnað.“

Dýðing, Ólafur Páll Jónsson

Þetta er góð og gild nálgun enda skiptir máli að skilja bæði eigin stöðu í samfélaginu og annarra. En er nóg að hugsa um allt það sem sameinar okkar eða ættum við líka að geta komið auga á og öðlast skilning á þeim ótal þáttum sem móta okkur með ólíkum hætti og gera okkur einstök? Menntun getur eflt getu nemenda til aðgerða, gefið þeim tilfinningu fyrir því að það skiptir máli hvað þeim finnst og að hægt sé að haga sér í samræmi við eigin sannfæringu og breyta hlutum. Auk þess getur menntun líka stuðlað að gagnrýninni afstöðu til samfélagsins, kennt nemendum að ekki sé hægt að treysta því að allt sé réttlátt og að allir hafi jafnan aðgang að lýðræðislegum vettvangi, heldur þurfi að sjá til þess að svo sé, jafnvel með töluverðri fyrirhöfn (Grunnþættir menntunar: lýðræði og mannréttindi, bls. 30).

+ Hvernig myndir þú vilja hafa heiminn í framtíðinni?

+ Hvernig heimur er góður heimur í þínum augum?

MENNINGARLEGUR MARGBREYTILEIKI

Raunin er sú að eitt helsta einkenni nútímasamfélaga er **menningarlegur margbreytileiki**. Menningarlegur margbreytileiki snýst bæði um það sem sameinar okkur og það sem gerir okkur ólík. Þess vegna skiptir það ekki síður máli að tengjast og kynnast alls konar fólki og læra að þekkja heima sem eru frábrugðnir okkar.

Það skiptir máli að hlusta á ólíkar sögur sem endurspegla ólíkar upplifanir og reynslu fólks. Það er raunveruleg hættu í því að byggja þekkingu okkar og skilning á einsleitum sögum eða einfölduðum hugmyndum um heiminn og fólkið sem í honum býr.

Til þess að skilja þetta betur er mikilvægt að leggja sig fram um að setja sig í spor annarra. Í því felst að átta sig á að til eru ólík sjónarhorn sem kalla á mismunandi viðbrögð og tilfinningar við sömu aðstæðum. Við lifum öll í sama heimi en sjáum hann og upplifum með ólíkum hætti, sama hvort við búum í sama nærumhverfi eða fjarri hvert öðru.

Þrátt fyrir að sjónarhornin séu fjölmörg fá ekki alltaf öll að njóta sín. Sumum reynist auðvelt að tjá sig og koma hugmyndum sínum á framfæri á meðan aðrir fá til þess mun færri tækifæri. Í hefðbundnu skólastarfi getur verið erfitt fyrir þau sem t.d. tala ekki tungumálið sem notast er við í kennslunni, að tjá skoðanir sínar.

Hvernig myndir þú segja þína eigin sögu? Hver væru aðalatriðin, hvernig myndir þú lýsa þér sem manneskju, hvaða reynsla eða bakgrunnur hefur mótað þig? Eru þetta þættir sem eru sameiginlegir eða ólíkir reynslu, siðum og menningu annars fólks?

Hvernig gæti saga annarra í bekknum þínum hljómað? Þekkir þú ólíkar sögur þeirra? Eru allir í bekknum þínum í jafnri stöðu til að segja sína sögu eða deila sjónarhorni sínu á eigin forsendum?

DAEMI

Tökum tilbúið dæmi um mismunandi skilning og viðbrögð nemenda sem vinna skólaverkefni:

„Í samfélagsfræði í 9. bekk á að vinna hópverkefni um veruleika flóttafólks og kynna svo fyrir bekknum. Einn hópurinn gerir verkefnið með því að taka viðtal við bekkjarfélaga sem kom frá Sýrlandi sem flóttamaður ásamt fjölskyldu sinni og verið í bekknum í fimm mánuði.“

Sjónarhorn Snorra og Einars:

Félagarnir Snorri og Einar vinna verkefnið saman og ákveða strax að sniðugast sé að taka viðtal við Malih sem hafði flúið með fjölskyldu sinni frá Sýrlandi. Þeim finnst líklegt að Malih verði stoltur að fá að segja frá reynslu sinni. Snorri rifjar upp að þegar Malih kom fyrst hafi umsjónarkennarinn beðið hann og Einar að aðstoða Malih, sýna honum skólann, til dæmis hvar matsalurinn og íþróttasalurinn væri. Snorri man einnig að allir í bekknum tóku vel á móti Malih en fljótlega hafi hann og Jan, sem er frá Póllandi, svo orðið góðir vinir.

Sjónarhorn Malih:

Malih er enn að laga sig að skólanum. Hann hefur kynnst einum bekkjarfélaga sínum ágætlega en aðeins spjallað stuttlega við aðra eins og Snorra og Einar og verður því hissa þegar þeir sýna áhuga á því hvernig hann kom til landsins. Strákarnir virðast spenntir en Malih þykir þessi athygli óþægileg. Strákarnir höfðu ekki sýnt neinn áhuga á að kynnast honum fyrr en nú við gerð verkefnisins. Þetta finnst Malih undarlegt og hann langar ekki að taka þátt í verkefninu á þennan hátt.

Á hvaða hátt er sjónarhorn strákanna tveggja og Malih ólíkt? Áhugi Snorra og Einars á reynslu flóttafólks er eðlilegur og það er jákvætt að vilja gera hana sýnilegri til að auka eigin skilning og annarra. Það má samt ekki gera ráð fyrir því fyrir fram að Malih kjósi að tala fyrir hönd alls flóttafólks eða vera í sviðsljósi bekkjarins með reynslu sína. Malih langar ekki að taka þátt í verkefninu sem viðmælandi en gæti kannski langað til að vera með á einhvern annan hátt. Hvaða aðrir möguleikar eru til staðar þannig að hann geti tekið þátt?

Svo virðist sem Snorri og Einar telji að Malih sé vel settur með vini sínum Jan og að hann hafi ekki áhuga á að kynnst öðrum í bekknum líka. Ætli það sé rétt? Getur verið að Malih langi til að kynnst þremmingunum og ef til vill eignast þá að vinum?

Snorri og Einar voru vingjarnlegir við Malih þegar hann kom fyrst og fannst sjálfsagt að sýna honum skólann líkt og kennarinn bað þá um. Þeir hugleiddu kannski ekki að gefa Malih meiri gaum, að gefa sjálfum sér og honum tækifæri til að kynnst. Ef til vill fundu þeir til óöryggis og fannst Malih hljóta að vera allt öðruvísi en þeir. Eðlilegt er að finna til óöryggis gagnvart því sem er ókunnugt. Það getur samt borgað sig að kanna málið því oftar en ekki komumst við að því að

við eigum svo margt sameiginlegt. Við getum líka lært ýmislegt nýtt, kynnst öðrum síðum og venjum eða annarri sýn á lífið og tilveruna.

Færa má rök fyrir því að flest viljum við tilheyra hópi og samsama okkur þeim hópi. Ákveðinn félagslegur samanburður fer fram þegar við tökum ákvörðun, meðvitað eða ómeðvitað, um það hverjum við tilheyrum. Þegar sú ákvörðun hefur verið tekin getur verið erfitt að slíta sig frá þeim hópum sem við tilheyrum eða bjóða öðrum sem standa utan hans að vera með.

-
- + Óttuðust Snorri og Einar að aðrir í bekknum misstu álit á þeim ef þeir yrðu vinir Malih?

  - + Er jafn líklegt að Snorri og Einar myndu eignast nýjan vin ef þeir legðu sig fram um að kynnst Malih, áhugamálum hans og persónu?

  - + Hvernig gætu Snorri og Einar sýnt gott fordæmi og verið fyrirmynd í samskiptum sínum við Malih?
-

MENNING, FJÖLMENNING OG FORDÓMAR

Oft er talað um að til séu margar tegundir menningar. Þá má segja að hver þjóð eigi sér ákveðna menningu og að hægt sé að sjá mun á menningu einnar þjóðar og annarrar.

Hægt er að skilgreina menningu sem samsafn þeirra trúarlegu, efnislegu, vitrænu og tilfinningalegu þátta sem einkenna hvert samfélag eða samfélagshóp. Þar með teljast listir og bókmenntir en einnig lífsstíll, sambúðarform, mannleg gildi, hefðir og skoðanir.

Það er eðlilegt að vera stolt af eigin uppruna og þjóð en það þýðir ekki að gera megi lítið úr menningu og siðum annarra. Þegar fólk metur aðra menningarheima einungis með hliðsjón af eigin menningu og lítur svo á að hún sé betri eða réttari en önnur kallast það þjóðhverfa. Stundum erum við ómeðvituð um hvernig gjörðir okkar snerta aðra til dæmis þegar við höldum á lofti gildi eigin menningar eða viðurkennum ekki menningu sem er ólík okkar. Slíkt gerist auðveldlega við jólahald og ýmsa mikilvæga viðburði eða hefðir sem eru vinsælar og samþykktar í ákveðnu samfélagi en ekki endilega viðeigandi í öðrum samfélögum.

Menning er ávallt ólík og fjölbreytt og mótast af öllu því fólki sem tekur þátt í samfélagi eða myndar þjóð. Einnig getur myndast ákveðin og fjölbreytt menning í minni hópum innan og utan stærri samfélaga og þjóða.

-
- + Hvað gæti til dæmis einkennt unglíngamenningu?

  - + Fylgja unglíngar sem hópur gildum, skoðunum og hefðum sem saman skapa menningu þeirra eða er til margskonar unglíngamenning?

Það eru góðar líkur á að þú eigir fjölbreyttari og ólíkari vinahóp en foreldrar þínir eða afi þinn og amma áttu á sínum yngri árum enda eru langflest samfélög í dag fjölmenningsleg samfélög þar sem fólk af ólíku þjóðerni, menningar- og landsvæðum kemur saman. Fjölmennings er auðvitað ekki ný af nálinni og í gegnum tíðina hefur fólk haft ýmsar ástæður til þess að flytjast á milli ólíkra landa og menningarheima. Yfirleitt er fólk að sækja sér vinnu eða framfærslu, ýmsir leggja land undir fót til þess að stunda nám eða koma á betri tengslum við fjölskyldumeðlimi og vini. Slíka flutninga mætti túlka sem frjálsa

fólksflutninga þó svo að skilin séu ekki alltaf mjög skörp á milli þess hvenær við ferðumst af fúsum og frjálsum vilja og hvenær við neyðumst til að færa okkur um set. Á undanförunum árum hafa þvingaðir fólksflutningar aukist umtalsvert þar sem stríð og pólitískur óstöðugleiki í mörgum löndum hefur leitt til þess að fleira fólk en áður neyðist til að flýja heimkynni sín. Við lok ársins 2020 voru 82.4 milljónir manna, þar af meirihluti börn og ungmenni, á flóttu í heiminum. Til að læra meira um flóttafólk getur þú skoðað heimasíðu [Rauða Krossins](#) eða [Amnesty International](#) á Íslandi.

Eitt er víst að samfélag okkar er og mun ávallt verða samsett af fólki úr afar ólíkum áttum með mismunandi bakgrunn og reynslu. Í fjölmenningarlegu samfélagi skiptir máli hvernig við bregðumst við fjölbreytileikanum. Þ.e. hvernig við eigum í samskiptum við, sköpum tengsl og finnum til ábyrgðar með þeim sem eru ólíkir okkur sjálfum. Gjarnan höfum við ákveðnar fyrir fram gefnar hugmyndir um fólk sem er ólíkt okkur sjálfum jafnvel þó svo að við þekkjum ekki til sögu þess eða aðstæðna. Slíkt gæti verið dæmi um fljótadóma.

Fljótadómar eru fordómar sem við grípum öll til á einhverjum tíma. Fljótadómar byggja á ómótuðum eða fyrirfram gefnum hugmyndum um ákveðin málefni. Það kemur fyrir okkur öll að grípa til þess konar staðalímynda endurtekninga eða fyrirsagna ef við þekkjum ekki sjálf nægilega vel til málefna sem við erum beðin um að taka afstöðu til. Flóttafólk og innflytjendur verða mjög oft fyrir slíkum fordómum.

Ef við skoðum orðið fordómar felur það einmitt í sér að einhver fellir dóm án þess að kynna sér mál af sanngirni. Þar sem nánast er ómögulegt að kynna sér alltaf öll mál nákvæmlega áður en tekin er afstaða til þeirra hljóta flestir, ef ekki allir, að grípa einhvern tímann til fordóma.

Í tengslum við staðalímyndir, fordóma og fljótadóma er mikilvægt að skoða frekari afleiðingar sem geta verið sársaukafullar og alvarlegar fyrir þá sem verða fyrir þeim. Þar má nefna öráreitni sem líkja má við flugnabit og er einmitt útskýrt vel hér. Öráreitni getur verið hversdagsleg athugasemd líkt og þegar einstaklingur sem hefur annars konar yfirbragð, kannski dekkra hörund og hár, en meirihluti íbúa landsins er margsinnis spurður hvaðan hann eða hún sé eða hvort snerta megi hárið eða húðina.

+ Af hvaða rótum skyldu slíkar athugasemdir eða spurningar vera runnar?

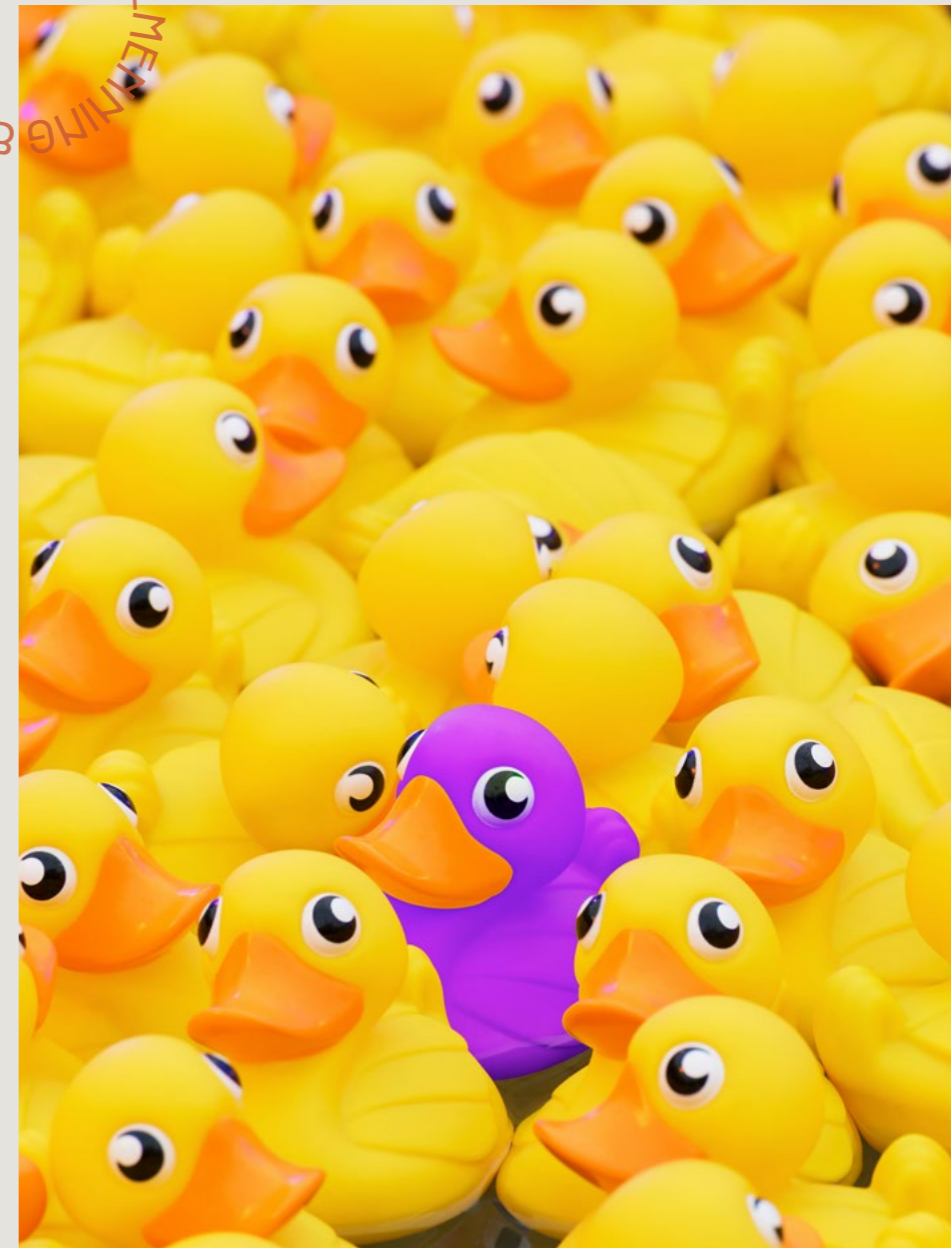

+ Hvaðan sprettur til dæmis sú þörf að draga athygli að útlitslegum mun fólks?

Þess konar spurningar virðast sakleysislegar en þegar þær safnast saman getur einstaklingurinn sem fyrir þeim verður smám saman talið sig óvelkominn í samfélaginu, fundist erfitt að tilheyra á sama hátt og aðrir og upplifað sig óvelkominn. Öllu alvarlegra er þegar fólki er mismunað á grundvelli kyns, uppruna, trúar, kynhneigðar, fötlunar eða annarra viðlíka þátta. Í þessu felst að komið er verr fram við einstaklinginn eða jafnvel að staða hans gagnvart stofnunum er lakari en annarra. Slíkt er kallað stofnanabundin mismunun. Oft má rekja mismunun til fljótadóma eða fordóma þar sem fyrirfram gefnar hugmyndir um þekkingu, getu og hæfni einstaklinga eru bundnar neikvæðum staðalímyndum. Til dæmis er of oft litið svo á að nemendur sem geti ekki talað tungumál meirihlutans í skólanum hljóti að eiga í erfiðleikum með að læra eða hafi ekki mikilvæga þekkingu fram að færa í skólasamfélaginu. Þannig er nemendum af erlendum uppruna, sem tala annað tungumál en það sem notast er við í skólum þeirra, gjarnan mismunað um jöfn tækifæri til tjáningar og athafna innan skólasamfélagsins.

FORÐÓMAR
MENNING, FJÖLMENNING

Tungumálið er ein mikilvægasta leiðin til tjáningar en þegar margbreytileikinn eykst er einnig mikilvægt að muna að við getum stuðst við ýmsar aðrar leiðir. Til dæmis fara samskipti ungs fólk mikið fram á netinu eða í gegnum samfélagsmiðla þar sem hljóð- og myndefni skipar stóran sess í tjáningu og samskiptum. Kannski er ein leið til þess að skapa tengsl og vináttu við þau sem tala ekki sama tungumál og við sjálf í gegnum myndir, tónlist, myndbönd eða samfélagsmiðla. Mynd getur jú sagt meira en þúsund orð!

Læra má ýmislegt af þeim sem ferðast um heimsins höf og lönd og kynnast ólíkum lífsháttum og alls konar fólki. Oft má greina af samantekt þeirra á reynslu sinni að það sé svo undarlegt að mannfólkið sé í grunninn eins, hvert sem komið er og hverjar sem aðstæður þess eru. Menningarlegur margbreytileiki þýðir líklega þegar upp er staðið að við erum á sama tíma öll eins og öll ólík. Við höfum öll það sem þarf til að mynda góð tengsl okkar á milli sem byggjast á virðingu hvert fyrir sérkennum annars. Að kynnast og jafnvel eignast vini felur ekki í sér að einhver þurfi að laga sig að öðrum og breytast heldur einmitt að allir fái að njóta sín til jafns út frá sínum sérkennum og sérstöku sögu. Þegar við kynnumst sögu og sérkennum annarra lærum við svo margt hvert af öðru og skiljum sjálf okkur og aðra betur.